

personality development of Negro youth in the urban South / Allison Davis, John Dollard. – Washington : American Council on Education, 1940. – XXVIII+299 p. **4. Devine E. T.** Report on the desirability of establishing an employment bureau in the city of New York / Edward T. Devine ; Russell Sage Foundation. – New York : Charities Publication Committee, 1909. – 238 p. **5. Humboldt A. von.** Cosmos : A Sketch of a Physical Description of the Universe / Alexander von Humboldt. – Vol. II. – New York : Harper & Brothers, 1852. – 367 p. **6. MOTILL :** Mobile Technologies in Lifelong Learning/Best practices / Edited by M. Arrigo, O. Di Giuseppe, G. Fulantelli, M. Gentile, G. Merlo, L. Seta, D. Taibi. – Palermo : Eurografica s.r.l., [2010]. – 63 p. **7.** Proceedings of the International Congress on Technology and Blindness : Volume III: Panel III, Sound recording and reproduction. Panel IV, Adapted and special purpose devices, 2d ed. / Edited by Leslie L. Clark. – New York : American Foundation for the Blind, 1963. – 384 p. **8. Sheller M.** Mobility [Electronic resource] / Mimi Sheller // sociopedia.isa. – 2011. – 12 p. – Mode of access : <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/Mobility.pdf> **9.** Special Features in City School Systems / United States Bureau of Education. – Govt. Print. Off., 1913. – 61 p. – (Statistics of land-grant colleges and universities, Vol. 3, Issues 31-45). **10.** Study on Mobility Developments in School Education, Vocational Education and Training, Adult Education and Youth Exchanges [Electronic resource] / European Commission. – June 2012. – 418 p. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/education/documents/more-information/mobility-study-report.pdf> **11.** The EU and the Bologna Process – shared goals, shared commitments : Supporting growth and jobs – An agenda for the modernisation of Europe’s higher education systems / European Commission. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2012. – 32 p. **12. Аніщенко В. М.** Професійна мобільність / В. М. Аніщенко // Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. академік НАН і АПН України, Президент АПН України В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 725 с. **13. Аніщенко В. М.** Соціальна мобільність / В. М. Аніщенко // Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. академік НАН і АПН України, Президент АПН України В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 840. **14.** Велика Хартія Університетів [Електронний ресурс] – Болонья, 18 вересня 1988. – Режим доступу : <http://www.magna-charta.org/magna.html> **15.** Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с. **16.** Європейська Рада схвалила стратегію Європа–2020 // Євробюлетень. – 2010. – № 4, квітень. – С. 16. **17. Локшина О. І.** Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Локшина Олена Ігорівна; Інститут педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 40 с. **18. Локшина О. І.** Тенденція як категорія порівняльної педагогіки / Олена Локшина // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 2(8). – С. 5–14. **19. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року :** Указ № 344/2013 від 25.06.2013 [Електронний ресурс] / Президент України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>

УДК 37.015.31:008

Володимир Томашевський

ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНА КАТЕГОРІЯ

Томашевський В. В. Естетична культура як соціально-історична категорія.

Стаття присвячена дослідженню естетичної культури в соціально-історичному аспекті від стародавніх часів до сьогодення, основних етапів її становлення та сучасне розуміння цього поняття у вітчизняній науковій літературі. Естетична культура розглядається як головний чинник формування гармонійно розвинутої особистості, зміни ціннісної орієнтації потреб людини на переосмислення всієї стратегії взаємовідносин людини зі світом.

Ключові слова: естетична культура, гармонійно розвинута особистість, краса, смак, ідеали.

Томашевський В. В. Эстетическая культура как социально-историческая категория.

Статья посвящена исследованию эстетической культуры в социально-историческом аспекте от древних времен и до современности, основных этапов ее становления и современное понимание этого понятия в отечественной научной литературе. Эстетическая культура рассматривается как главный фактор формирования гармонически развитой личности, изменения ценностной ориентации потребностей человека на переосмысление всей стратегии взаимоотношений человека с миром.

Ключевые слова: эстетическая культура, гармонически развитая личность, красота, вкус, идеалы.

Tomashevsky V. V. Aesthetic culture as a psychological and pedagogical category.

The article is devoted to investigation of the aesthetic culture in social and historical aspect from antiquity to the present, of main stages of its foundation and modern comprehension of this conception in native science literature. Aesthetic culture is considered as a factor in the formation of harmoniously developed personality, changes in value orientation of human needs on the whole strategy of man's relationship with the world.

Key words: aesthetic culture, harmoniously developed personality, beauty, taste, ideals.

Проблеми гуманізації вищої освіти, розроблення й реалізації цілісних програм, які б охоплювали всі галузі життєдіяльності особистості, зокрема й естетичну, з урахуванням вимог державних документів щодо забезпечення естетичного виховання нині є актуальними і найбільш запитаними. Питання формування особистості з високою естетичною культурою не нове у філософській, культурологічній та психолого-педагогічній літературі – воно існує протягом віків, і це не зменшує потреби в його постійному дослідженні та вивченні сучасних аспектів, а навпаки, вимагає уважного погляду на ті речі, які хвилювали людство з прадавніх часів.

Саме це зумовило постановку *мети* нашого дослідження – дослідити естетичну культуру особистості в соціально-історичному аспекті від стародавніх часів і до сьогодення, основні етапи її становлення та змістовну сутність її сучасного розуміння й вітчизняній науковій літературі.

За словами Л. Виготського, «у різні епохи суспільного розвитку людина отримує різноманітні враження тому, що вона дивиться на неї з різних точок зору» [3, с. 22]. Саме тому, для нашого дослідження важливо з'ясувати, як історично відбувалося наповнення поняття «естетична культура» і який зміст вкладали в нього науковці різних епох. Серед наукових праць дослідників історії естетики та естетичної культури (Т. Адорно, В. Бичков, П. Гаврилюк, К. Гілберт, А. Канарський, Г. Кун, О. Лосев, М. Овсянніков, В. Шестаков та ін.) традиційно розгляд питань, які нас цікавлять у дослідженні, розпочинався з епосів Гомера та Гесіода як найбільш значних збережених до нашого часу пам'яток естетичної думки давнини, хоча перші зачатки художньо-естетичної діяльності й естетичної свідомості виникають уже в глибокі стародавні часи – в епоху пізнього палеоліту, а саме 40–35 тис. років до н. е. Естетична культура єгиптян, шумерів, ассирійців, вавилонян та хетів залишила по собі пам'ятки, що мали значний вплив на розвиток архаїки стародавніх греків та на більш пізньому етапі еллінської художньої культури.

Уже в глибині античної міфології на уявленнях про гармонію, міру, хаос будуються естетичні погляди того часу і формуються основні світоглядні принципи. Так, у Гомера зустрічаються найважливіші з точки зору естетичної термінології поняття: «прекрасне», «краса», «міра», що є чимось об'єктивним, притаманним дійсності; у Гесіода краса і добро розуміються як те, що надається богами, а міфологічне уявлення про природу естетичного межєє з спробами осмислити «міру» як норму соціальної практики і надати їй певного естетичного змісту. Такого ж звучання набуває «міра» і у Клеобула, Фалеса, Демокріта та ін. Значний вплив на подальший розвиток естетичної культури справила піфагорійська школа, яка уявляла все наявне у вигляді десяти протилежностей, що породжували гармонію. Ці діалектичні філософські положення, покладені в основу їх естетичних побудов, дозволили ввести естетичний складник до самої космології (вчення про «гармонію сфер»).

Цікавими з нашої точки зору є естетичні погляди Сократа, який центр уваги естетичних питань змістив на людину з боку її практичної діяльності, поведінки та моралі. Згідно з його поглядами, будь-яка людська діяльність переслідує певну мету, а вищим результатом цієї діяльності є абсолютне благо; естетична діяльність також є доцільною, і її продукти повинні оцінюватися з позиції відповідності певній меті.

Подальше розширення меж естетичного знайшло своє відображення в працях Платона та Арістотеля, які розвинули естетичну культуру античності до найвищого рівня. Так, у своїх працях Платон, розглядаючи питання «прекрасного», звертає увагу на позитивну настанову, з якою художник повинен підходити до вибору сюжету, оскільки в цьому випадку вони наближають людину до пізнання, мудрості, стриманості і хоробрості [10]. У працях Арістотеля прекрасне як метакатегорія античності також стоїть у центрі його естетичних досліджень; прекрасне буття характеризується мірою, порядком, гармонією. Більш високим вираженням прекрасного є живі істоти, і особливо людина (вчення про калокагатію – уявлення про людину одночасно як «доброу» (agathos) і «прекрасну» (calos). «Мимезис» Арістотеля, що здійснюється

посередництвом ритму, слова і гармонії – є діяльність, до якої людина схильна від природи і завдяки якій вона відрізняється від інших істот, вона надає людині задоволення і носить пізнавальний та естетичний характер. Відповідно, основу естетичної насолоди складає катарсис (очищення), без якого не може бути ніяких природних та доцільних емоцій. Загалом для античної естетики епохи класики та елліністичного періоду було характерне уявлення про прекрасне як симетрію, розміреність або пропорцію, хоча і трактувалися ці поняття у різних філософів по-різному.

Вже в естетичній культурі еллінізму (Плотін) намітилася певна суттєва зміна в поглядах, що було зумовлено зміною соціально-історичного формату існування стародавнього суспільства і народженням нової релігії – християнства. Новий світогляд, пов'язаний із розвитком християнської релігії, був цілком підпорядкований догматам церкви. Потреба в закріпленні суспільних норм феодальної побудови суспільства, їх незмінності та стабільності, що пов'язували людину, реалізовувалась у ствердженні непохитності встановленого світоустрою (космічного, соціального, морально-етичного, художнього та естетичного) [2, с. 13]. І хоча багато цінних напрацювань естетичної думки античності християнська церква відокремила і взяла на озброєння, але все античне, особливо науки і мистецтва, що у будь-який спосіб було пов'язано з античними культурами, тепер заборонялося і безжалісно знищувалося. Теж саме практично відбувалося в середньовічній Русі, після прийняття християнства, коли значний пласт культури відійшов у небуття, заглушивши на вісім століть будь-які вияви «любомудрія і ведання».

Для світлоглядної системи середньовічної християнської естетичної культури, що будувалась за принципом канонізації, було характерне введення багатопланової структури норм і правил, де утверджувалися догматичні положення теології, ставлення до «тваринності» світу, протиставлення земного і небесного, матеріального і трансцендентального, тілесного і духовного (Василій Великий, І. Златоуст, Ієронім, І. Дамаскін та ін.). Отці церкви з IV ст. починають активно і свідомо використовувати практично все духовне надбання античності задля побудови нової християнської культури, філософії та естетики» [1, с. 286]. Пристосування основних положень античної естетики для обґрунтування телеології і християнської етики, знаходимо і у працях Боеція, Дж. Бонавентури, Ф. Аквінського та ін. Consonantia et claritas («гармонія і світло») – ось основний постулат середньовічної естетики.

«Розхитування основ середньовічного типу свідомості» [2, с. 14] стало можливим в епоху Відродження, епоху прогресивного перевороту, що відбувався в соціальному та економічному житті західноєвропейського суспільства, епоху, яка значно вплинула на подальший розвиток світової естетичної культури. Для гуманістів епохи Відродження (раннього, високого та пізнього) було характерне звернення до античної культури, яка в цей час стає необхідним елементом гуманістичної освіти, і моральне значення якої середньовічні мислителі ставили під сумнів. Вони високо підняли ідею самотінності і самодіяльності людської особистості (П. Мірандола та ін.). Естетична концепція Відродження пронизана життєствердуючими, оптимістичними мотивами і героїчним пафосом і тому не випадково в центрі уваги гуманістів стоїть проблема прекрасного і піднесено-героїчного. Обґрунтуванням краси, гармонії, пропорційності служить художня практика, що має предметний характер і ставить за мету розв'язання конкретних питань мистецтва за допомогою оптики, математики, анатомії та інших наук.

Естетика Відродження – це естетика ідеалу, але ідеалу природного, що не суперечить реальності і реальним формам. Природа і людина як довершене творіння природи є головними натхненниками митців. Відповідно до об'єктивності прекрасного і законів мистецтва розв'язується гуманістами і головне питання естетики про відношення мистецтва до дійсності – мистецтво у їх розумінні є відображенням дійсності (Альберті, Леонардо да Вінчі та ін.), а насолода, що є найвищим благом і критерієм краси, тісно пов'язана з ідеєю користі (А. Дюрер, Л. Валла, М. Монтень та ін.).

Загалом в епоху Відродження висунуто принципово новий підхід до мистецтва, природи і людини. Ідея нескінченних можливостей людини та її універсальності, пізнання об'єктивного характеру прекрасного та переконання в гармонійній побудові світу – є безцінним здобутком для історії естетичної культури та сучасності.

Починаючи з XVII ст., в епоху Класицизму, розвиток естетичної культури переходить в іншу площину. Характерне для абсолютизму того часу об'єднання та централізація суспільства знайшло своє втілення в принципах, що висунула естетична культура працями Н. Буало,

Р. Декарта, І. Кеплера, Г. Лейбніца, Н. Пуссена та інших науковців. Розвиток мануфактурного виробництва та успіхи в галузі точних наук визначили основні методологічні принципи раціоналізму, які стали основою естетики класицизму і які Р. Декарт висунув у своїх «Роздумах про метод»: «...ніколи не приймати за істину нічого, що не є істинно очевидним; ділити кожне важке завдання на кілька частин задля кращого його подолання; дотримуватися певного порядку мислення, пізнаючи предмети більш складні посередництвам пізнання більш простих предметів; складати перелік найбільш повний і найбільш загальний, не допускаючи упущень» [5, с.272]. Спираючись на античні, і передовсім, римські зразки, класицисти переосмислюють міру як зовнішню і обмежувальну категорію, що підпорядковується абстрактному державному принципу, ставлять проблему соціалізації особистості (стримування егоїстичних нахилів, взаєморозуміння з іншими людьми, суспільна дисципліна). Як результат, природна краса відходить на задній план, надаючи дорогу творам мистецтва, красі духовній, що підпорядковує матерію і протистоїть їй.

Просвітницький рух XVIII століття має свої особливості і тому, як частина нової народжуваної ідеології буржуазного суспільства, естетична культура стала інструментом у боротьбі з залишками середньовічних, і особливо містичних та релігійних концепцій та уявлень про природу, людину та її місце в соціумі, з усіма псевдонауковими та антигуманними виявами феодалізму. У пошуках гармонійного суспільства просвітителі спиралися на «громадянина», його політичну і моральну свідомість, покладали величезні надії на виховання, зокрема і на естетичне (К. Гельвецій та ін.). З цих позицій вони розкривають основні естетичні поняття: прекрасне, піднесене, гармонію, грацію, смак (Вольтер, І. Зюльцер, А. Кантемір, Г. Лессінг, Ж.-Ж. Руссо, Д. Юм та ін.); пов'язують психічні процеси людини з розумовими здібностями та з чуттєвим переживанням (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Г. Хом, В. Татішев, М. Карамзін та ін.); наголошують на набутті людиною чуттєвого та розумового досвіду (Д. Локк, Е. Берк, М. Ломоносов та ін.) та зазначають велику виховну силу мистецтва (Д. Дідро, А. Шефтсбері, Ф. Хатчесон, Д. Юм та ін.), вбачаючи в ньому дієвий засіб виховання моралі (Ф. Прокопович, А. Кантемір та ін.), установа гармонійних суспільних відносин, усунення суперечностей між особистими та суспільними інтересами (Я. Козельський та ін.).

Естетична культура Просвітництва висуває одну з центральних проблем естетики того часу – проблему смаку, що детально розробляється в працях Д. Юма, Вольтера, І. Зюльцера, Лессінга, Руссо та ін. З поняттям вишуканого смаку було пов'язано і уявлення про норму естетичної досконалості і краси. У XVIII столітті перших ознак реалістичного сприйняття дійсності посередництвом мистецтва набувають естетичні погляди Д. Дідро. Тільки ідейне мистецтво здатне на ті високі завдання, які ставить епоха Просвітництва, зображенням простих людей, їх почуттями, радіщами. На перший план він висуває тезу про правдивість мистецтва, поглиблює поняття «прекрасного», зазначаючи, що воно не може бути певною якістю, а є визначенням типом відношень і виявляється у різних народів, людей різного віку, складу характеру й темпераменту по-різному.

Засвоєння досвіду Просвітництва в Англії та Франції дозволило німецьким філософам напрацювати нові методи естетичної культури, а в аналізі естетичних явищ застосувати діалектику та історичний підхід до мистецтва (І. Гердер та ін.). А. Баумгартен ввів поняття «естетика» в термінологію чуттєвого пізнання, тим самим підносячи чуттєвість та об'єкти її пізнання до висот, недосяжних для раціоналізму; Г. Лессінг розширив межі мистецтва до зображення усього, що існує в навколишній дійсності, переосмисливши «катарсис» як те, що збуджує соціальні пристрасті людини; розподілив мистецтва на просторові та часові з притаманними для них особливостями та класифікацією, підняв проблему доцільності будь-якої художньої діяльності, що саме «діяти з метою – це і є умова, що підносить людину над нижчими істотами».

У Росії ідеї Просвітництва отримали підтримку С. Полоцького, М. Спафарія, Ф. Прокоповича та ін. У працях останнього, що серйозно підірвали церковні догмати телеологічного устрою світу, ми бачимо цілу низку просвітницьких ідей: «зовнішня», тілесна природа людини стає в один ряд із її сутнісними характеристиками, а фізична краса стає наслідком міцного здоров'я, а не ознакою духовного прагнення до бога; довершеність першої людини виявляється в наявності потягу до пізнання і в свободі волі, а перворідний гріх не що інше, як вибір між розумовим і емпіричним пізнанням; пристрасті людини «природно надані в єдину його користь» [2, с. 45], тому, якщо вони служать злому, то винне, перш за все, не тіло, а воля і розум.

Значне коло естетичних питань окреслили в своїх працях М. Ломоносов, М. Новіков, О. Радіцев, М. Карамзін та ін. Шлях до моральної довершеності людини лише необхідна умова для виконання більш складного завдання, що полягає в удосконаленні суспільства. При цьому єдино можливим і найбільш результативним засобом досягнення окресленої мети визнавалося просвітництво громадян з провідною роллю наук і мистецтва. Сама природа – джерело краси, і у неї, а не в мистецтва, слід навчатися.

Відмова від непорушних правил нормативності естетики класицизму та прагнення до її подолання підготували інший важливий етап її розвитку – німецьку класичну естетику. Її представниками є філософи-естетики (І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Гегель, Л. Фейєрбах та ін.), що надавали особливого значення естетичній культурі і внесення її до системи філософського світопізнання, розроблення діалектики як важливого універсального методу мислення та застосування його у вивченні проблем естетики.

Так, у працях Канта естетичне в якості здатності міркування розгортається як «посднання теоретичного та практичного розуму, визначаючись в чотирьох основних моментах, а саме за якістю розгляду, кількістю, відношенню та модальністю» [12, с.288]. Звідси він виводить основні принципи міркування смаку стосовно аналітики прекрасного та піднесеного з тією різницею, що піднесене більше пов'язане з уявленням про кількість, тоді як прекрасне породжується задоволенням від якості.

Цікавими з точки зору нашого дослідження є тлумачення поняття ідеалу та генія, що мають моральний та етичний відтінок. На думку Канта, ідеал ґрунтується на ідеї, що а рiогi визначає мету як внутрішню можливість предмета і є уявленням будь-якої сутності, адекватній ідеї. «Ідея означає певне поняття розуму, а ідеал – уявлення про одиничну сутність, адекватну будь-якій ідеї» [8, с. 233]. Саме тому неживі предмети не можуть мати ідеалу, а тільки те, що містить в собі мету свого існування – людина. Тільки людина може бути ідеалом краси, як і людство «серед всіх предметів у світі... може бути ідеалом довершеності» [8, с. 237]. Убачаючи в геніальності «уроджені задатки душі, через які природа надає мистецтву правило» [8, с. 232], Кант окреслив її ознаками оригінальності, зразковості та непізнаності і, таким чином, поглибив естетичну культуру знанням про природу художньої творчості, що стало кроком вперед в порівнянні с раціоналістичною тенденцією класицизму. Збагачення естетичної культури Кантом виявилось і в діалектичному підході до поняття смаку, а саме у визначенні суперечностей між особистісним смаком (про який не сперечаються) та загальним його характером.

Вихід естетичної теорії Канта в художню практику полягав в ідеї естетичного виховання, тому мистецтво є символом моральності, що здатне зробити людину «більш цивілізованою», «відвоювати в тиранії чуттєвого потягу» і тим «підготувати людину до такого устрою, при якому владарювати повинен тільки розум» [8, с. 467].

Подальшого розвитку ці ідеї знайшли в працях Ф. Шиллера, який поставив питання про історизм мистецтва, про розподіл праці в капіталістичному суспільстві та його вплив на естетичну культуру і цілісність гармонійної особистості. Він зазначав, що поглиблення ринкових відносин це тільки засіб культурного розвитку, а не мета його, водночас наголошуючи на історичній необхідності цього процесу і вбачаючи необмежені можливості в розширенні пізнавальної здатності людини. Шиллер добре розумів антигуманістичний характер технократичного розподілу праці і розвитку суспільства загалом. Причини подолання такого стану речей, на його думку, слід віднаходити не в революційному перетворенні, а в руйнуванні розподілу всередині людини і розвитку його природи. «Тільки смак уносить гармонію в суспільство тому, що він створює гармонію в індивіді. Всі інші форми уявлення розділяють людину, оскільки вони базуються або виключно на чуттєвій, або на духовній частині його істоти; тільки уявлення краси робить людину цілісним, адже воно потребує узгодження його двох натур» [13, с. 356]. Поєднання естетичної культури з мораллю розкривається у Шиллера в його вченні про грацію, де він шукає гармонійний стан рівноваги почуття і обов'язку, свободи і необхідності, краси і моральності. «Саме в прекрасній душі гармонійно поєднуються чуттєвість і розум, обов'язок і нахили, і грація є її вираження в явищі» [13, с.150].

Для того, щоб зняти протиріччя в питаннях пізнання, що на той час займали центральне місце в філософії та естетиці (між свободою і необхідністю, кінченним і нескінченним, суб'єктом і об'єктом), інший дослідник естетичної культури Ф. Шеллінг уводить поняття

інтелектуальної інтуїції, вищою формою якої є естетичне споглядання і яке конкретизується в мистецтві. Мистецтво, у такий спосіб, є кінцевим пунктом, в якому отримують розв'язання всі означені вище проблеми; воно перебуває на одному рівні з філософією, вище науки і «наука лише поспішає за тим, що вже стало доступним мистецтву» [11, с. 80].

Узагальненням досвіду розвитку німецької класичної естетики є естетичні погляди Г. Гегеля, в основі яких лежить учення про прекрасне. Прекрасне у його розумінні є «чуттєве явище ідеї» [4, с. 119], що становить собою єдність особливого і загального, суб'єктивного і об'єктивного, сутності і явища. Кроком уперед, на відміну від Канта, стало ототожнення Гегелем краси й істини в сенсі високого пізнавального значення прекрасного, його здатності відображувати об'єктивне й істинне, але з точки зору діалектики пізнання між цими двома поняттями позначилися певні відмінності. Прекрасне є одночасно і поняттям і реальністю, внутрішнім змістом (ідеєю) і зовнішньою формою, без якої цей зміст взагалі не існує.

Помилково Гегель уважав, що істинно прекрасними предмети можуть бути тільки в мистецтві, а не в природі. Прекрасне в мистецтві – ідеал, який до певної міри об'єктивний: «ідея як дійсність, що набула відповідної своєму поняттю форми, є ідеалом» [4, с. 79]. З точки зору Гегеля, втілення *ідеалу* – це не відхід від дійсності, а її глибоке, узагальнене і усвідомлене зображення. Життєвість ідеалу ґрунтується на тому, що основний духовний зміст, який повинен виявитися в зображенні, цілком проникає у всі приватні сторони зовнішнього явища, тому зображення суттєвого, характерного, втілення духовного змісту, передача важливих тенденцій дійсності і є, з точки зору Гегеля, розкриттям ідеалу. У цьому тлумаченні ідеал збігається з поняттям істини в мистецтві, художньої правди.

Особливістю естетичних поглядів Гегеля позначений і застосований ним принцип історизму як головного методологічного принципу: якщо мистецтво знаходиться в залежності від суспільних умов, то з їх зміною повинно змінитися і мистецтво, воно виявляється історично зумовленим, і до нього необхідно підходити історично. За тим же принципом Гегель визначає і зв'язок категорій прекрасного, піднесеного, потворного, трагічного і комічного, сповнюючи їх логікою історичного розвитку, відповідних до діалектичної зміни історичних форм мистецтва, де кожна окрема категорія розуміється як певний ступінь у розвитку світової історії.

Важливим з точки зору нашого подальшого дослідження є висловлена Гегелем думка про те, що мистецтво тісно пов'язане з різноманітними формами людської практики і розглядається філософом як шлях до свободи. За Гегелем, людину як духовну субстанцію примушує займатися естетичною діяльністю потреба подвоювати себе у світі: по-перше, він відчуває себе як і предмети природи, по-друге, він існує також і для себе, уявляє собі себе. Це усвідомлення себе самого відбувається теоретично, а також посередництвом практичної діяльності, у змінах зовнішнього світу, впливу на предмети і явища цього світу. Отже, людина накладає відбиток особистої сутності на зовнішній світ, олюднює його, і «ця потреба проходить через різноманітні явища, майже до тієї форми саморепродукції в зовнішніх речах, яку ми бачимо в творах мистецтва» [4, с. 37].

Певного розвитку набула естетична культура і в працях вітчизняних філософів та науковців – Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, О. Потебні, Д. Овсяніко-Куліковського та ін. Так, Г. Сковорода висуває у своїх працях тезу про єдність краси, добра, блага та добра, і що саме «в руслі цих станів здійснюється морально-естетичне самоутвердження людської сутності» [7, с. 407]. І. Франко збагачує естетику «зміслами», спираючись на психологічне тлумачення естетичного почуття, пов'язуючи останнє зі стимулами творчості та художнім образом.

У радянській естетичній культурі культура як суспільна й особистісна категорія вивчалася досить детально, а загальні принципи її формування не втрачають своєї актуальності і на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Було доведено, що естетична культура входить до складу культури духовної як її значна і змістовна частина і розуміється як «спеціалізована частина культури суспільства, що характеризує його стан з точки зору його здатності забезпечувати розвиток мистецтва й естетичних відношень (впливів)» (А. Беляєв, Ю. Братер та ін.), «сукупність матеріального, духовного та художнього життя суспільства, що безпосередньо впливають на формування у його членів специфічних духовних сил» (М. Каган та ін.), як «сукупність естетичних цінностей, засобів їх створення та вживання» (В. Лозовий та ін.) тощо.

Залежно від соціальної значущості розрізняють естетичну культуру особистості, естетичну культуру соціальної групи, естетичну культуру конкретного суспільства, естетичну культуру

людства загалом. «Співвідношення естетичної культури особистості та естетичної культури суспільства (людства) визначається тією мірою засвоєння естетичних цінностей, якою володіє конкретна особистість» [6, с. 174].

Якщо осмислювати естетичну культуру суспільства в системі духовної культури, то слід враховувати те, «що культура є щодо цих утворень загальним, духовна культура розглядається як особливе, а естетична культура як одичинне. Тобто виходячи з підходу, здійсненого до аналізу культури М. Ковальзоном, естетичну культуру суспільства, окремих соціальних груп, особистості можна характеризувати як «міру естетичного засвоєння умов суспільного життя в процесі практичної, предметно-перетворювальної діяльності» [9, с. 18].

Найбільш вичерпно естетичну культуру характеризує А. Комарова, зазначаючи, що до її складу входять «естетичні об'єкти і явища, вся різноманітність естетичних цінностей, естетичні знання про їх природу і функціонування; естетична свідомість людей, їх естетична діяльність і відношення; естетично спрямована поведінка і взаємовідносини людей на основі естетичних цінностей; естетичне виховання як спеціальний канал передачі підростаючому поколінню естетико-культурних основ, засобів естетичного засвоєння дійсності, шляхів формування естетичної свідомості і навичок естетичної діяльності» [9, с. 19].

У ході досліджень науковцями (О. Волкова, М. Гальперин, С. Голдентрихт, А. Гуревич, М. Каган, М. Конрад, Д. Лихачев, А. Лосев, Ю. Лотман, В. Нестеренко, Л. Новикова та ін.) було виявлено різноманітні структурні утворення естетичної культури, а також різні типи зв'язків поміж її основними компонентами: естетичною свідомістю та естетичною діяльністю. Дослідниками зроблено висновок про те, що естетична культура є динамічною, рухомою структурою взаємопов'язаних між собою елементів, що змінюється відповідно до соціальних та історичних умов розвитку суспільства.

Нині естетична культура розглядається як головний чинник формування гармонійно розвинутої особистості, зміни ціннісної орієнтації потреб людини на переосмислення всієї стратегії взаємовідносин людини зі світом, переходу суспільства і кожного окремого індивіда з позиції споживача на творчу, естетичну позицію, що надає змогу глибоко оцінити довкілля, багатівкові надбання досвіду людства і прекрасні перспективи для подальшого існування й розвитку.

Література

1. **Бычков В. В.** Эстетика поздней античности / Виктор Васильевич Бычков. – М.: Наука, 1981. – 224 с.
2. **Валицкая А. П.** Русская эстетика XVIII века / А. П. Валицкая. – М.: Искусство, 1983. – 238 с.
3. **Выготский Л. С.** Психология искусства / Лев Семенович Выготский. – М.: Искусство, 1986. – 573 с.
4. **Гегель Г. В. Ф.** Эстетика: в 4 томах. Т.1 / Г. Гегель. – М.: Искусство, 1968–1973.
5. **Декарт Р.** Избранные произведения / Р. Декарт. – М.–Л.: Госполитиздат, 1950. – 714 с.
6. Эстетика: [навч. посіб.] / [Колеснікова М. П., Колеснікова О. В., Лозовой В. О. та ін.]; за ред. В. О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 208 с.
7. Эстетика: [підручник] / [Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк]; за заг. ред. Л. Т. Левчук. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К.: Вища школа, 2006. – 431 с.
8. **Кант И.** Сочинения: в 6 томах. Т. 5 / И. Кант. – М.: Мысль, 1963 – 1966.
9. **Комарова А. И.** Эстетическая культура личности / Алина Ивановна Комарова. – К.: Вища школа, 1988. – 152 с.
10. **Платон.** Сочинения: в 3 томах. Т.3 / Платон. – М.: Мысль, 1972.
11. **Шеллинг Ф.** Философия искусства / Ф. Шеллинг. – М.: Мысль, 1966. – 496 с.
12. **Шестаков В. П.** Очерки по истории эстетики. От Сократа до Гегеля / В. П. Шестаков. – М.: Мысль, 1979. – 372 с.
13. **Шиллер Ф.** Собрание починений: в 7-ти томах. Т. 6 / Ф. Шиллер. – М.: Мысль, 1957.

УДК 37.017.7:373.9

Світлана Федоренко

ВИХОВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У США В КОНТЕКСТІ ЦІННОСТЕЙ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Федоренко С. В. Виховання гуманітарної культури студентів у США в контексті цінностей та методології гуманітарних наук.

У статті висвітлено теоретичні засади гуманітарної спрямованості вищої освіти США, які є базисом виховання у студентів гуманітарної культури. Автором осмислено специфіку процесів формування гуманітарної культури особистості в єдності соціальних, естетичних і моральних устоїв.

Ключові слова: гуманітарна культура, гуманітарні науки, критичне мислення.